

1. wen da hondor na durasty^{er} xi:nt
dan xi:nts^a(1)-of: da^znts^a(1)-ban
 2. mijs kamero^{et} est^a blu:^a ma^z bagi^zts^a
 3. hy^y spenzo^z mer mirt masina
 4. gra:va esu:^z we^zrek
 5. optat s^e-f(1)-of: s^erf^e(2) k^eg^eza^z
ba^zspomalt(1)-of: ba^zspomalt - bruut
 6. dor bo^wsu:^znar hat ma^z spleter i^zganza(1)-
of: irna(2) venjet
 7. dor ma^wn vaga s^e-f(1)-of: vant s^e-f^e(2)-
le^zkda(1)-of: le^zkta(2) x^zan lir p^aa:f(1)-of:
x^zan lir p^aa:f(2)
 8. en di fa^fbrik es nicks to xi:^z
 9. kom hi:^z kin^zka - o ke:nt - o kint^zfa(1)
 10. pa^tr^v-tapur^s(1)-of: gevas(1) vi:^zr
gla:zor lir:r - o gleska - o hoefta (een
halfe) (verouderd).
 11. bri^zngurs t^we^zⁱ(1)-of: t^we^zⁱ(2) kilo
x^zur ki:^zja (1 en 2)-of: ... kilo ispalo (1)
 12. x^za ha:^znt an hoenar vur:^z f^zdri li:tor
wi:n godronka
 13. ha dræt^zda(2)-of: dr^znt^zda(1) mi^z mirdana
knop^zpol-of: mirdana pran(1)-ma^zsek
 14. ix han^zti kni:^z ga^zzi^z
 15. vastv^a vant we^ztant fo:^zl mi:^zgari^zt
 16. ix be^zm vru:^z dadi^z ni:^zt mi:^zt x^z-
ga^zya^z(1)-of: mi:^zt gaga^zya^z(2) be^zn
 17. ix han^zt ni:^zt x^zadu:^z wetsta(1) hy:^zr
v^zp:nt -of: kamero^{et}(2)
 18. we:m ha:^z: dat x^zadu:^z - derganig(1)-of:
de:jnig^z-de:da^z k^zo:mt
 19. spen-n spen^zna graw^zpr^z-bi:^zsim -of: (kleine)
ha:ntkwi^zspol
 20. kolot(1)-of: kap(2)-møts^z. ban^z. band^z-t-
varri^zet-wei^z-be^znat- en sam^zpaljon-ha:^z
kwarkfr^z-s- pi:^zspol
 21. de k^zel di:^zX^z(1)-of: di:^zn(2) da(1)-of: dor(2)
- gr^znsa bant x^zx hu^za - of x^zx kl^zpa-
welt(1)-of: we^zlt(2)
 22. ix xal (1 en 2)-of (ook): ix wi:^zd - yx pi:^zlo-
of (jonger) perlo - g^zeva - pi^zafjero (pareltjes)
 23. enjelant l^zt(1)-of: l^zt(2) x^zzr^z scrf^z(1)-
of: scrf^zor(2) a:vbri:^zha
 24. o hat o: x^zang ma^z bet k^zre:^zg^za
 25. g^zefmi^z t^we^zi bri^zst^zz^z - bri^zz^z-
bretsta(1)-of: bri^zz^zsta(2)
 26. dat monymen^znt ste:^zt ni:^zt mi:^zrd^z
 27. de: ma:^zn ry:^zt z^zle:^z: va wendg^zru:^zta he:^zr
 28. lysifer esentir g^zma hi:^zmal - of:
hi:^zmal - bl^zva - dor dy. val
 29. da suvl^zki^znor x^znt mi:^ztar li:^ztar n^zg^za
(1)-of: no^z(2) me:^zzr g^zewist
 30. ix hanont k^zo:ma i:^zl pri^zt be:^z
 31. st fi:^z x^zyp^z(1)-of: dri^zng^zlc(2) gan(1)-of:
g^zi:^zzr(2) linzame^zl
 32. h^zz^z hanent(1)-of: han^zt(2) gu:^z(1)-of:
g^zu:^z w^zreka - o hat h^zz spin
 33. x^zrt m^zs ma^zste:^zl i^zn di:^zbi:^zsem
 34. ne:^z mi:^zt ke^zgalo w^zlent mi:^zgasselt-
of: at wit ni:^zt mi:^z - of: at wit ni:^zt mi:^z
gake gakt
 35. he^zla. ix hanaltw^zⁱ li:^zra - of: t^we^zⁱ mol-
andi^z(enk)-of: ana^z(meew) garu:^zpa
 36. de pe:^zr esent r^zep^z do^z as n^zg^zen^z
wita h^zane:
 37. x^z z^znt fut n^zg^zare^zle(1)-of: fut
n^zve:^zlt(2)
 38. x^z hadema d^zsf(1)-of: x^z hatemdar^zsf(2)
g^zo^zho^zja^z et x^zz^zlt dro^zpm^zka
 39. o z^zrelat^z so le:^zva ni:^zt wi:^zt bruno
 40. x^zeda halvada van hoe:^z mi:^zlk^z kwi:^zt
 41. dor ma^wn murt^z vru:^z b^zg^zets^z
 42. ix gan se^zda - of: ix gan es^zko: - ix zet
x^zvri:^zz^zla sw^zma

43. a hat fe:l sty:t-of: a sty:b-of: a ma:kt
fe:l bahe:i-data ste:rag irs
 44. VI:z mu:ta da halvda dava. ha:z e:n
di:z da a:ndar halvda
 45. helabens dadbe:t ophe:vr
 46. ur:z my:z or-of (onger) ur:z ma:som-
crzrphet wi:z ve:zko
 47. za spri:na opatwitsba vr:z ren wedenshaft
 48. dar grifalac zalder lo:m grifalo
 49. dyr:gratof(1)-of: dyr:xtarof(2)-da
re:nstar tu
 50. trentanta-of: tbagenta-luga-of:
selo-voe:r da vry: me:s-da hu:me:s-da
dar xi:nen (le) - fispar
 51. betspri:i-kwa:kfr:z-sa afar(1)-of:
kwa:kfr:z xi:z(2) - an E:z (een ci:ren z).
s kwa:kfr:z senets (letterl.: kikkeenets,
waarin de evers) - preetma:ka-of: (vaneenwerk)
ri:ddax ma:ka-me:s(1)-of: me:s(2) spree
an botaram-of (oud) - an ta:z-t-smir:ra
 52. di vr:z hat xa:ta ha:ra la:tan a:ffnigz-
of: hat ha:e:r ha:z(2)
 53. xi:z-of: xi:z Vader hat em xe:s jo:z la:tan-
gen su:z gu:z(1)-of: xes jo:z nojjen su:z
la:ta gr:z(2)
 54. ix hanom a:ffnigz. nano zffspa:(1)-of:
zffspa:(2) lans xa:wa:tar ta gu:z
 55. va:l vr:z xi:z t man hi:i-nir:t fe:l-
en dis strek-of: en dis xi:z. g:ant (meer
omvattend).
 56. I:z da pot xe:nt nir:t fe:l wi:z
of: dar si:z tel ste:t neva:gen: u:a:rant - dar
vy:z hi:z at
 58. i:z no me:ts ix zata ko:t yer mirtor
ba:l ta spiz:lr
 59. di ki:ats xi:z ko:r lixt he
 60. ztruk:h at prat ag:z ans stuts. staart.
- enkel over in stat:be:n - stattae:gal
 (= staartbeen, staartteugel).
 61. du kwam di:z z(1)-of: du kwam di:z z(2)
hi:z g:i:z hos(1)-of: hi:z ji:z hos(2) jo:z
no:z urs hi:rmos
 62. dar pa:tar xa:t dat ur:z her:z got
yulkuman irs(2)-of: wo:z(1)
 63. di:z zu:z:Xt mix wa:l medar za:t
mix ni:ks
 64. da zweleba ko:mno: X ho:striph(1)-of:
ko:mari: striph(2)-of mo:tno: X baka:ns
ko:mo
 65. g:e:sta (enk.)-of: g:y:, dar hy:i nir:t ka:z:to
 66. I:z ta xi:z o:xz z(2) hi:z - Vgl. hasta dat Xan
en hasta dat O:z z
 67. xi:z mo:tc:e:r irs ha:pot - z ir:z span-
o hi:nt fa:s(1)-of: o hi:nt fa:s(2)
 68. atir:z z wi:z da: z wi:z st en ti:z z-
of: varha:n ntana- xy:t tan u:a:rant - var
ha:n nt an mi:l natur hy:[we hebben
zacht weer (lett.: een wilde natur) vandaag
 69. dat ji:yska lopt mirt-of: op-beravass vy:t
 70. o di:z zana la:stir:g:m lan(1)-of: mo
ba:z, tan kan(2) - mo bu:z (verouderd).
Vgl. di bi:z (beest = hur:) di ha:sta
 71. ix wi:l(1)-of: wi:l(2) dat fa:k't:r mo
brut:f br:z
 72. ix ha:n pi:j aga hat
 73. ix kan:z t-of: kan:z - mirt kr:hi:z
of: mirt ongmekelag:z ly:phi:ngu:z
 74. no ka:festi:z spana varat pi:z andany:z
 75. ix hang:z fi:z zbr at fandes fa:z da no:z
a(1)-of: va voe:r da no:z g:l(2)
 76. dar juri vander kpney ix z z svldz:t
z wi:z st - dar z z n (zelzen).
 77. wedz g:ena ra:z me:z kor-of: g:ena Ir:z
wur:z-of: wedz ar nir:t bu:z ra:z me:z kor-
of: z z wur:z - wur:z - dar bo:z

13. da.ru.ər ha.n̄t la.ŋ d.ə.an
 14. da.gel̄.r iŋxg.ə. w̄.at fa
 15. tke:n̄t(1)-of: tki.n̄ka(2)-w̄.r du.ət
 imenat d.ə:p̄.pa. k.ə:s
 16. xij u.ər ein xij v̄.w̄. lo:p̄.gret
 17. hat klejt-of: hoe.r d.ə.tarks (zelden) i:s
 m̄.ta k̄.rak̄.k. n̄.g. e. s. b. s. x̄.gr. a. n̄. v̄.e.
 bromala ta pl̄.ka. et klejt(vr.)-dar klejt
 (mann.)
 18. a.d̄.r̄.z̄.n̄ sp̄.v̄.t fand(i)(2)-of: sp̄.v̄.t uti-
 le.i:r
 19. ɔ. se:d̄. h̄.t. l. - a.d̄.x̄.d̄.x̄.n̄.s̄.v̄.t op̄
 20. da.ly. x̄.t̄.o. n̄.r̄.ks a.nde:s̄.s̄. ḡ.E. l̄.t̄. i:n̄
 ri.gdut.m
 21. haena mo:nt i:s dyx van:i.d̄.v̄.s̄
 22. de.w̄.l̄.x̄. lejt k̄.m̄(1)-of: se:f(2).
 a.d̄.x̄.z̄.n̄ ȳ.m̄.w̄.l̄.x̄
 23. ix.q. ur:t faer dar klejt a.d̄.x̄.m̄.k̄.
 24. dar q.e:tobek i:s ha'pot x̄.agr. a. van
 m̄.ku. a. fta. fl̄.k̄.
 25. xi.li. t̄.s̄. w̄.r k̄.t̄. t̄.n̄. qur:t
 26. organa(1)-of: i.jana(2) se:m de:tit x̄.ur:t.
 of: i.z̄.t̄.t̄. betsta
 27. ma.ʃ̄.t̄.mot x̄.ur:t k̄.na. q:gr. - m̄.r̄.ka
 (van een draad in een naald bv.).
 28. x̄.ȳ.g. ns no mijs n̄.hur:t
 29. ix.w̄.t ni:t̄.t̄. w̄.r̄.x̄.emur:t x̄.ȳ.k̄.
 30. ma. k̄.w̄. - of: ma. k̄.ȳ.lo. - heldar i:s x̄.ur:t
 fe:rt birr
 31. ix.mu. i:s. se:blur:t dre.ȳ.k̄. vo:r. te:re:k̄
 to w̄.d̄.a
 32. ix.motadof(1)-of: motadof(2)-et x̄.ur:t i:gana
 sta:l z̄.to (zetter). of: va:z̄.z̄ (met oververmiddel)
 33. mi.bur:r w̄.r̄. myr:(1)-of: myr:(2)
 34. dar mi.lak̄.ma:n m̄.a. k̄.na:q. x̄.ur:t m̄.tu:r
 35. di.b̄.t̄.m̄.lak̄.i:s d̄.n̄.z̄.n̄.x̄.r̄. si:gdom
 der m̄.t̄.p̄.k̄. - of: da.k̄.t̄.am̄.t̄. t̄.p̄.k̄.k̄.ka
101. vi.ər ky:sto de:p̄.t̄.s̄.k̄.p̄.la. oban.u:n̄(1)-of:
 oban sc̄.ent(2)
 102. d̄.s̄.i:s n̄.r̄.ks φ̄.r̄.e:m̄.t̄.s̄. x̄.a:ḡ. - sp̄.p̄.s̄
 103. a k̄.pm̄.s̄.k̄.v̄.r̄. n̄.r̄.t̄.m̄.n̄.t̄. ta sp̄.o:(1)-
 of: ta sp̄.o:(2)-of: (ton) ta k̄.t̄.t̄
 104. i:n̄.t̄.a:lo. hadedbe:z̄.x̄. di.v̄.r̄. sp̄.ȳ.t̄.
 k̄.otsa of: br̄.ə:k̄. (:overgeven).
 105. d.ə.ə:ts̄ (enk)-of: d.ə.ə:rd̄. (meer). do sp̄.-
 of: d̄.r̄.op̄ - dy:js
 106. i:b̄.m̄.ha:n̄.s̄.s̄.k̄. fan:n̄. br̄.k̄.x̄.va:z̄.r̄
 107. du.ə. m̄.r̄.s̄.u:s̄.f̄.a.los̄.ens k̄.m̄.b̄.k̄.ka(2)-
 of: k̄.v̄.md̄. m̄.smi v̄.a.los̄.b̄.ri.ə.(1)
 108. a i:s fa le:v̄.r̄. k̄.v̄.ma m̄.r̄.t̄.m̄.ḡ.r̄. - of:
 on dika. t̄.E. ɔ.ʃ̄.x̄.t̄. - ma ly:ol ("sachet") =
 m̄.ty:t
 109. di.d̄.r̄.i:n̄.t̄.t̄. ly. k̄.h̄.t̄. ḡ.m̄.akt
 110. on.gat̄.r̄.da v̄.r̄. "mot k̄.na: n̄.n̄. - k̄.l̄.
 ux̄.mix̄.b̄.stat han (toen ik getrouwed ben;
 lett. wie ich mich bestattet habe.)
 111. ix.han h̄.t̄. gr̄.s̄. x̄.x̄.it(1)-of: x̄.x̄.it(2)
 metwo:r̄.gren̄.gr̄.z̄.m̄
 112. dar br̄.t̄.t̄(1)-of: dar br̄.w̄.r̄(2) x̄.t̄.
 twy.ə. nox to dy:r̄. v̄.r̄. to bur:wa
 113. b̄.a:k̄. - ig b̄.a:k̄. - dur.ə. b̄.a:k̄. - b̄.a:k̄. - b̄.a:k̄.
 vi.ər b̄.a:k̄. - ig bur:k̄(1-2)-of: b̄.a:k̄.gda(2)-
 dur.ə. bur:k̄(1-2). of: b̄.a:k̄.gda. b̄.a:k̄. - b̄.a:k̄.
 of: b̄.a:k̄.gda. vi.ər bur:k̄. of: b̄.a:k̄.gda. - var
 ha.ə. nt x̄.a:k̄.k̄.
 114. bi:n̄. - ig bi:n̄. - dur.ə. b̄.i:t̄. - of: b̄.i:t̄.
 h̄.i:t̄. b̄.i:t̄. - of: b̄.i:t̄. vi.ər bi:n̄. - bi:n̄. - var.
 iq bu:st. ix. ha:n̄.gab̄. - bu:st. xi:
 ɔ.ʃ̄.x̄.p̄.voe:l (laaien) ook zo veel).
115. a d̄.r̄.z̄.n̄. klejt me:n̄.f̄.j̄. - a.f̄.j̄. (confijn,
 onz. enk). - f̄.j̄. (fin).
116. du.ə. k̄.na:h̄.t̄. a. in k̄.r̄.j̄. oban.m̄.a:t̄.
 117. a hat x̄.x̄.t̄. dat̄. z̄.a. m̄.x̄.de:ȳ.k̄. (1)-
 of: dat̄. k̄.a. m̄.x̄. sal de:ȳ.k̄. (2)

118. da m^a:t x^a:t dat er ^at h^aw
 119. et wa:ro vaf pri:ro
 120. o:ndar di e:k ljo roe:l ^ahar
 121. twe:ter zal sna:ks(1)-of. zal ri:s(2)
 k^axa:-t^ahadal
 122. th^ais n^agry-n-ters n^aglo:m gomirt
 123. majone:s ma:^aha:ro mirtar d:^al vanat
 E:(1)-vanat a:(2)
 124. dad b^amka zal da. ongomeklo:x wa:s
 125. da: pastu:or hat g^aut: ^awi:n
 126. ut:z^at hu:s i:s a:fxabre:nt- b^ara:na-of
 b^aana (inf. branden)
 127. da mi:t. lok spile:ntortutarny:r(1)-of:
 utary:r(2) van da kur:(1)-of. vajan kur:(2)
 128. da k^ap:star luxt p^ae:r da k^aptor
 129. da bo:m vanda: supkar: (met ziplanken, dienc
 o.a. om met te verwoeren)-of. vanda: k^ap:kar:
 of. van da k^ap: wa:gol (platte kruivagon)-k^ap:ga
 onder-of. van at xawi:^at -of. vanda: la:^as(1)-
 el. la:^ag(2)
 130. da twe:^a pru:ro: -of. dyts^a- hamdan h^awt
 (1)-of. jinga h^awt(2)
 131. za ha:nt haem zwad en ble:^a. g^ashouw
132. da ss:sirs gi:t^an- fl^a: (zuivel, van
 temperatuur) - le:(smakeloos, van eten).
 133. da: sni:^a li:t dik
 134. stix^aon ewixhe:^a t^ari:n dadix^abi:x nit:^a
 mi:^a g^axi:^a n^aha.n(2)-of... dadix^abi:xmt
 mi:^a g^axi:^a ha. (die deze manier stijf vindt.
 natuurlijker = wi. la:j hant f^arsnit: mi:^a
 g^axi:^a
 135. nj^ap^a wi:t nu:^a m^a q^aa.ni:s n^api:^a stat
 136. du:^a-cxt^anat - du. de:zat - h^aa: de:dat -
 VI.^a d^andat - d^andat - d^andat - h^aa: de:dat - VI.^a
 d^andat - d^andat - d^andat - h^aa: de:dat -
 di:^andat - di:^andat - di:^andat - di:^andat -
 di:^andat - di:^andat - di:^andat - di:^andat - mer
 137. d^a:p^a- do:p^ama:ntol - da:p^ast^a:n - da:svalda:tr
 138. dre:^asa(1)-of. dre:^asa(2)-h^aa:z^aant dre:^asa(1)-
 of. h^aa:z^a dre:^asa(2)-h^aa:z^a dro:^as - h^aa:z^a hat
 xadwo:^a
 139. birja:-ix birja:-du. birja. h^aa:z^a birja:-vi:^a
 birja. d^az^a birja:-z^a birja. birja h^aa:z^a
 bon h^aa:z^a - ix han g^az^a boyz
 140. Lokale landmaten: da u:^aba:^a; x. da wirjorba:^a; x. da
 moe:lob^a; x. da t^apsla:^a; x. da bra:^a karba:^a; x. da
 grae:^a (peul); da jrie:vastrap^a wi:^aor - da bra:^a kar
 wi:^aor (brede laetste, gedemate vijvers) - da ka:zino
 wi:^aor (te Bleiberg of Tombries).
 141. Lokale waternamen: da u:^aba:^a; x. da wirjorba:^a; x. da
 moe:lob^a; x. da t^apsla:^a; x. da bra:^a karba:^a; x. da
 grae:^a (peul); da jrie:vastrap^a wi:^aor - da bra:^a kar
 wi:^aor (brede laetste, gedemate vijvers) - da ka:zino
 wi:^aor (te Bleiberg of Tombries).

De naam van deze gemeente in haar eigen dialekt is monts^a

De inwoners heten: montsmon

Hun tyenaam luidt: we:^alyla(1)-of. wa:^alyla(2) Te interpreteren als "weinuuds", waarin
 we:^a = hu? Door gezelsieden werd "poekhanzen" als betekenis opgegeven.
 aantal inwoners op 31 Dec 1947: 2350.

Baaltostand. De voorwaartsen wijken zijn: t^app- t^app- t^app- (Kremersdorp) - panaske:^a
 (Gennerscheydt) - swata b^az^a(Schwanenberg) - da m^al^an - da u:^ant (Windt). h^a, sba:^a(Coenbergh), hontom-
 ba:b^ax - n^ahi:^a - f^ass^a (Voskeide) - kolotanhe:^a - v^aptag, ce:^al - tan^a - han (Bon Eiken) en ble:^aba:^a (Bleyberg
 of Glombières) dat voor 1/4 bij Wontsen behoort, voor 2/4 bij Kromburghen en voor 1/4 bij Gemmenich.

De bevolking bestaat voor zeven tienden uit landbouwers. Ieder zijn er enkele handelaars en arbeiders
 die te Verviers of Wontsen zijn tewerk gesteld. Hoewel te Bleyberg weinig werklieden. Het internationale
 goederelement van Wontsen heeft een belangrijk personeel dat grondensel van Wallse oorsprong is. Paden de ver-
 fransing faktoren die voor de hele streek gelden moet hierin wellicht de reden gezocht worden voor het feit dat
 ongeveer een vierde van de bevolking van huis uit Franstalig zou zijn. De landbouwende bevolking houdt nog in
 heel grote mate aan het dialect vast. Het dialect dat geen grote lokale verschillen schijnt te vertonen,
 staat bij de jeugd voor zover ze eraan vast houdt, meer onder invloed van het Frans en het Duits.
 Zegelsieden. 1. H. b; 63 f; hier geb.; bakker, heeft steeds hier verblijven; V. van hier, 16. uit Wallonie;
 spreekt meestal platt.

1. K. Y.; 31 j; hier geb.; landbouwer, verbleef meest te Wontsen; V. van hier; M uit de omgeving. Sprekt
 gewoonlijk dialect. De zegelman leek meer oostelijk georiënteerd dan en gebruikte doorgaand een meer
 palatale gemouilleerde g die ik soms als j hoorde.